

Лист до Єжи Анджеєвського // Велике князівство літератури : Вибрані есеї / Чеслав Мілош. – К.: Дух і літера, 2011. – Розд.: «...як-от я і ти...». – С. 379-388; **3. Мілош Ч.** Напівприватний лист про поезію // Велике князівство літератури : Вибрані есеї / Чеслав Мілош. – К.: Дух і літера, 2011. – Розд.: Письменник у плетиві політики. – С. 339-357; **4. Мілош Ч.** Приватні обов'язки перед польською літературою // Велике князівство літератури : Вибрані есеї / Чеслав Мілош. – К.: Дух і літера, 2011. – Розд.: Письменник у плетиві політики. – С. 291-338; **5. Мілош Ч.** Про історію польської літератури, вільнодумців і масонів // Велике князівство літератури : Вибрані есеї / Чеслав Мілош. – К.: Дух і літера, 2011. – Розд.: Письменник у плетиві політики. – С. 251-290; **6. Мілош Ч.** Про Йосифа Бродського // Велике князівство літератури : Вибрані есеї / Чеслав Мілош. – К.: Дух і літера, 2011. – Розд.: «...як-от я і ти...». – С. 413-426; **7. Мілош Ч.** Про цензуру // Велике князівство літератури : Вибрані есеї / Чеслав Мілош. – К.: Дух і літера, 2011. – Розд.: Людина в ХХ столітті. – С. 163-174; **8. Музика Т.С.** Літературознавча антропологія як метод інтерпретації художнього тексту: деякі аспекти становлення та розвитку / Т. Музика // Літературознавчі студії. – Випуск 35. – Київ: КНУ, 2012. – С. 452-457; **9. Тарнашинська Л.** Літературознавча антропологія: новий методологічний проект у дзеркалі філософських аналогій / Людмила Тарнашинська // Слово і час. – 2009. – № 5. – С. 48-61; **10. Miłosz Cz. Czechowicz** – to jest o poezji między wojnami // Kontynenty / Czesław Miłosz. – Kraków: Znak, 1999. – S. 289-344; **11. Miłosz Cz. Notatnik amerykański** // Kontynenty / Czesław Miłosz. – Kraków: Znak, 1999. – S. 35-75; **12. Miłosz Cz. Ogród nauk** / Czesław Miłosz. – Paryż: Kultura, 1979; **13. Miłosz Cz. Poezje wybrane** / Мілош Ч. Вибрані поезії. – Львів: Каменярь, 2000; **14. Miłosz Cz. The History of Polish Literature** / Czesław Miłosz. – California: University of California Press, 1983; **15. Miłosz Cz. To** / Czesław Miłosz. – Kraków: Znak, 2000; **16. Miłosz Cz. Wprowadzenie w Amerykanów** (Rzecz o poezji amerykańskiej) // Kontynenty / Czesław Miłosz. – Kraków: Znak, 1999. – S. 91-137; **17. Nycz R. Cztery dyskursy literatury nowoczesnej** // Teksty Drugie. – 2002. – Nr 4. – S. 35-46; **18. Nycz R. Miłosz: bio-grafia idei** // Sylwy współczesne / Ryszard Nycz. – Kraków: Universitas, 1996. – S. 58-84.

Іваненко І.М., Попова О. (Київ, Україна)
Готичні доміанти в поезії Ірини Шувалової
(на матеріалі збірки «РАН»)

Стаття присвячена визначенню та характеристиці доміант літературної готики та їх вияву у сучасній українській поезії, зокрема у творчості Ірини Шувалової (на матеріалі поетичної збірки «Ран»).

Ключові слова: готична поезія, доміанти готики, містика, міфологізм.

Статья посвящена определению и характеристике доминант литературной готики и их проявления в современной украинской поэзии, в частности, в творчестве Ирины Шуваловой (на материале поэтического сборника «Ран»).

Ключевые слова: готическая поэзия, доминанты готики, мистика, мифологизм.

The article is devoted to the identification and characterization of the dominant Gothic literature and their expression in modern Ukrainian poetry, especially in the works of I. Shuvalova (based on the collection of poems "Run").

Key words: gothic poetry, dominant of Gothic mysticism, mifologizm.

Однією з характерних рис сучасного літературного процесу є певна еклектичність побутуючих елементів. Не востаннє це пов'язано з низкою соціальних процесів, що так чи інакше впливають на чутливу свідомість творчої людини. Кризове світовідчуття, посилене різного гатунку проблемами, засвідчує, що людський розум не такий вже всемогутній і завбачливий. Величезний потік інформації, отримуваної щодня, не встигає переосмислюватися, тому формує уявлення про світ як хаотичне утворення, де кожен намагається вхопити те, що до вподоби, або віртуально збудувати щось своє.

Індивідуалістські настрої й зацікавлення серед молоді – основної цільової (в деяких випадках, вікової) категорії сучасної плеяди письменників – не могли не відобразитися на їх творчому доробку. Це стосується і готики – найдавнішої світової літературної традиції, що має тяглість ще з XVIII ст., та водночас культової молодіжної течії сучасності.

Готичні доміанти з'являються в доробку молодих авторів, доповнюючи їх ідіостилістику, розширюючи діапазон прочитання і сприйняття. Звернення до подібного роду зацікавлень є досить обумовленим, адже сучасна система масових комунікацій спрямована на симулювання, фабрикування реальності. Готика ж у всі часи була свідомим і підсвідомим міфологізуванням реальності [6, 157].

Якщо вияви готики в прозовому тексті не є новиною, зважаючи на багатовікову історію розвитку готичного роману і повісті, то використання її концептів у поезії, зокрема сучасній, не отримали належного втілення. Чималу роль відіграло скептичне ставлення до концепту через його надмірне тиражування й кітчівання в теперішньому суспільстві, неправильне сприйняття доктрини у зв'язку з накладанням інших світоглядних стереотипів (сатанізм, окультизм, і т.п.) і, безперечно, засилля не вартих уваги текстів цього спрямування.

Творці готичної поезії на одному із своїх Інтернет-форумів прийшли до висновку, що існує п'ять ключових характеристик, які дозволяють визнавати твір "готичним".

По-перше, присутність жертви і ката. При цьому сама жертва може сполучати у собі руйнівне начало. У їх стосунках має бути певна динаміка розвитку: варіації страждання, втрати розуму чи отримання досвіду в

результаті пережитих емоційних станів і таке інше.

Друга особливість полягає у тому, що мучителю або злу, присутньому в тексті, майже завжди притаманні певні надприродні здібності чи якісь містичні таємниці, до яких апелюватиме автор і ліричний герой. Це може пояснювати певні елементи твору, які в звичайному поетичному творі були б неприродними.

По-третє, текст повинен мати установку заданості. Тобто, як би не склалися обставини, жертва нікуди від них не втече. Вона може покинути конкретний локус, де відбувається зустріч із умовним (чи конкретним) катом, але не може звільнитися від морального і емоційного тиску з його боку. Жертва зазвичай впевнена, що інфернальній постаті притаманна така інформація, без якої неможливе подальше існування, тому свідомо залишається у пастці.

Четверта риса пов'язана з таємничою і жахливою атмосферою, яка присутня у творі. Вона може нагнітатися додаванням містичних деталей, недомовленостей, незвичайних епітетів і метафор.

І нарешті п'ята ознака – в готичному вірші жертва повинна захоплюватися силою свого мучителя, якимись певними рисами, що змушують її переживати широкий спектр емоцій: від панічного страху до сексуального збудження [10].

Справжня готична поезія – це, по суті, зразок високої поезії, тому не кожен може гідно оцінити її, а тим паче представити у власному доробку.

Одним із найкращих зразків оперування готичними домінантами для досягнення максимального технічного результату і естетичного ефекту в сучасному літературному просторі постає поезія Ірини Шувалової. 2011-го року у видавництві «Смолоскип» побачила світ перша книга віршів поетеси — «Ран», яку багато хто з літературної спільноти назвав «дебютом року».

Як зазначають критики, те, що пише Ірина Шувалова, на перший погляд ближче до західної, ніж до української культури – телеологія, апофатика, аргонавти, містерії, змієборці, троянці, кентаври... список можна продовжувати довго. Навіть мотив розп'яття, який є наскрізним і повторюється чи не в кожному другому вірші, не є характерним для української творчості [3, 5].

Готика також є близькою індивідуальному стилю авторки.

Сфера дослідження готичного поета - межа між життям і смертю, між тінню і світлом, між містичним жахом і священним тремтінням. Такий помежевий стан дає можливість вловити миттєвий сигнал з потойбічного світу, але для його розшифрування потрібні знання і досвід, а для перебування в цьому стані - неабияка сила духу [1, 357].

Домінанти тематики готичної поезії – людська квінтесенція, що бачить себе після смерті, навмисне зміщення прозаїчного антуражу в глибини фантазії, спотворення кута зору на власне існування і світ навколо себе – іноді зовсім незначне, але потенційно загрозливе «ефектом метелика» [1, 357].

Під готичною маємо на увазі не лише поезію, насичену цвинтарною романтикою, вампірами, вовкулаками, ангелами та іншими міфічними істотами. Це швидше печально-романтичні, глибоко філософські, таємничі-містичні, химерно-іронічні за змістом і вишукані та витончені за формою твори [4]. Насправді, деякі з типових тем готичної літератури – це любов, релігія, час і навіть сподівання, а зло трактується як певне метафізичне начало, без якого неможливо і уявити цілісну картину світу.

Головне в таких творах – витримати містично-філософський настрій. Безперечно, готичні вірші мають «класичні» маркери. Монтегрю Саммерс у монографії «Готичні пошуки» виокремлює ряд знакових символіки, типової для готичного твору. Це: замок, печера, стогін, закравлений кинджал, завивання вітру, лицар, леді, удар шпагою, монах, кості, черепи, свічка, магічна книга, кров, загадкові голоси, таємничі обітниця, привид, відьма, рана, вбивство і т.п. [11, 433].

Залежно від контексту, вони можуть бути переосмислені і набувати різноманітних значень.

У поезії Ірини Шувалової часто фігурують образи смерті (напр.: *«не скисне молоко у глеках смерті»*; *«крапка – смерть. втім, тире завело б нас і далі»*, *«цмудлять свинцеву смерть з вогнедишних стебел»*), крові (напр.: *«в саду обливалася кров'ю шипшина і глід»*), вбивства (напр.: *«вони тебе уб'ють або ти сам помреш від заздрощів»*, *«зміям п'ять пальців заліза засаджу у тім'я»*) і т.д. Поетка часто намагається подати готичні коди у звичних для типового сприйняття контекстах (напр.: *«дівчатка в рожевих сукнях // ховають у смерть обличчя»*, *«тіло осі як гарячий бутончик смерті»*).

У збірці «Ран» також одним із ключових є готичний мотив мертвості/вмирання/смертності ліричного суб'єкта і всього, що його оточує (*«отак плазуючи на пузі/ ти досягаш власну мертвість»*; *«знаєте я перевірів усі ми мертві»*; *«обійми мене – мертво як птах»*). Проте мертвість постає не як вирок, скоріше як органічний онтологічний стан, філософська категорія, що дозволяє пояснити ставлення ліричного героя до світу і самого себе. Із цим мотивом пов'язаний дещо завуальований у підтекстах мотив фатуму і жертвості, присутній в поезіях.

Для більшості готичних текстів характерні широкі діапазони літературних джерел та сюжетно-тематичні запозичення: це англійський,

італійський і, безперечно, український фольклор, скандинавські саги, легенди та казки народів світу тощо [3, 74].

Збірка Ірини Шувалової насичена образами містичних істот позареального світу, легендарних персонажів, міфічних героїв, запозичених у віруваннях різних народів (напр.: Нарцис «*нарцис собі кат і він же водночас жертва*»; Орфей «*орфею, хлопчику з лірою*»; Деметра «*о гнівна де метро не рви своє пишне волосся*» і т.д), християнських вірувань (серафими «*чужих грудей ось летять серафими*» і т.д) чи просто вигаданих чи переосмислених авторкою (напр.: змієборці «*змієборці – тендітні лляні духовидці*», анатоми «*вони недбало спльовують вони твої анатоми*»; «*я – напів'ягол, напівкентавр*» і т.д). Ці істоти могутні, але не всесильні, безсмертні, проте відкриті для пристрастей і страждань, а головне, – такі, що не піддаються однозначній моральній оцінці з погляду усталених критеріїв добра і зла. Людина може вступати з ними у зв'язок і навіть підкорити своїй волі, хоча б на якийсь час. Так у своєрідній формі переломлюється загальнопросвітницька ідея утвердження сили і значення людської особистості [2, 266].

Здебільшого Ірина Шувалова звертається до давньоєврейської, античної, християнської, східної міфології. У її поезії міф виглядає реальнішим і зрозумілішим, ніж дійсність [3, 5].

Письменниця перекодує тривіальні явища, ставлячи їх у такий контекст, що вони сприймаються читачем по-новому, в іншій, містичній парадигмі, парадигмі авторського міфу. Відбувається подвійна гра: поет одночасно є міфотворцем і при цьому говорить про міф [3, 5].

Готична поезія, як і будь-яке явище постмодерного характеру, має складні стосунки із синтаксисом і пунктуацією, тому, почасти, можна зустріти тексти, де немає розділових знаків чи використані неправильні синтаксичні конструкції [14]. Проте така риса не є притаманною саме цього поетичного напрямку. Наприклад, Ірина Шувалова практично не використовує коми і крапки. Домінантним розділовим знаком в її текстах виступає тире. Це дає можливість читачеві сповна заглибитися в ірраціональне осягнення прочитаного, не відволікаючись на зайві деталі й звертаючи увагу лише на головне.

Оманливим є твердження про те, що готична поезія апіорі не передбачає рим. Оскільки вона глибоко суб'єктивна, занурена у метафізику, внутрішній світ ліричного героя, канонічної установки щодо римування немає, бо подібні речі зв'язують вияв творчої волі автора і негативно відображаються на тексті [14]. Сучасна готична поезія все

частіше прагне виражатися у формі вільного вірша, де рима може бути присутньою, але не регулярною. У поетичній добірці Ірина Шувалова часто вдається до римування. Її рими не банальні, часто приблизні і багаті (*алюмініях/хітинових; версії/dreizehn; війська/віски* і т.п.).

Отже, кожна епоха диктує свої правила, в тому числі літературні, проте лишаються явища, що, можливо з тих чи інших причин, опиняються на маргінесах, але ніколи не відійдуть у забуття.

Художні зусилля готичної творчості своєрідні не лише зосередженим синтезом різнорідних елементів. Готика характерна тим, що вона є синтезом мистецтва і життя [8; 10], що приваблюватиме читачів у всі часи і по всьому світу.

Літературна готика, безперечно, присутня і в українському літературному процесі. Творчість Ірини Шувалової є прекрасним зразком втілення готичних доміант у сучасну українську поезію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. ДЕМОН Фрагменти на маргінесі// Четвер. Готика. Часопис текстів і візій. – 2008.- №30;
2. *Жирмунский В.М., Сигал Н.А.* У истоков европейского романтизма // Гораций Уолпол. Замок Отранто; Жак Казот. Влюбленный дьявол; Уильям Бекфорд. Ватек. – Л.: Наука, 1967. – С. 251-284;
3. *Іван Рябчий* Ірина Шувалова: «Не хочеться фарсу»// Літературна газета. – 2010. – №11(17). – 5 с.;
4. *Казанский Г.* Готика/ [електронний ресурс] /Григорий Казанский. – режим доступу;
5. *Лащенко О.Ю.* "Готика" та сучасний літературний процес // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2000. – С. 74-76. – (Іноземна філологія ; Вип. 30);
6. *Левикова С.И.* Готика как она есть, или о старой-новой молодежной субкультуре // Философские науки : Научный образовательный просветительский журнал / Мин. образования РФ; Академия гуманитарных исследований. – Москва, 2006. – № 7. – С. 79-92.;
7. *Левикова С.И.* Готика как она есть, или о старой-новой молодежной субкультуре // Философские науки : Научный образовательный просветительский журнал / Мин. образования РФ; Академия гуманитарных исследований. – 2006. – № 8. – С. 91-100.;
8. *Лімборський І.* Західноєвропейський готичний роман і українська література// Весвіт. – 1998. - № 5-6. – 157-162;
9. *Трифонов Г.* Готика: чудовища и сексуальность // Исторический журнал : Научно-популярный журнал. – 2005. – № 12. – С. 66-67;
10. Raven. – режим доступу: <http://www.ravensrants.com/>;
11. Summers, Montague *TheGothicQuest.*– NewYork: Russell&Russell, 1968. – С. 433;
12. *Федоренко М.О.* Готика як естетичний феномен. : Автореф... канд. філос.наук: 09.00.04 / Федоренко М.О.; КУ ім. Т.Шевченка. – К., 1994. – 16.;
13. *Шувалова Ірина.* Ран. – Київ: Смолоскип, 2011. – С. 142.